

Отримано: 8 жовтня 2024 р.

Прорецензовано: 25 жовтня 2024 р.

Прийнято до друку: 3 грудня 2024 р.

e-mail: coalition@ukr.net

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0001-7812-0035>

DOI: 10.25264/2519-2558-2024-23(91)-67-70

Колесник А. В. Розвиток та значимість натуралізму в українській літературі кінця XIX – початку XX століть. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2024. Вип. 23(91). С. 67–70.

УДК: 821.161.2

Колесник Алла Валеріївна,
кандидат філологічних наук, доцент,
університет міста Базель (Швейцарія)

РОЗВИТОК ТА ЗНАЧИМІСТЬ НАТУРАЛІЗМУ В УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ КІНЦЯ XIX – ПОЧАТКУ XX СТОЛІТЬ

У запропонованій статті розглядається розвиток натуралізму в українській літературі перехідного періоду межі XIX – XX століть та його значимість в контексті розвитку тогочасного суспільства.

Для формування кінцевого висновку – згадуються філософські джерела, які дали поштовх натуралізму – позитивізм, який став джерелом справжнього знання, вважаючи основою розвитку емпіричне наукове дослідження та досвід, позбавлені гуманітарних інтерпретацій; раціоналізм, що проголошував першість розуму і логічного ходу міркування в пошуках правди; детермінація явищ расою, середовищем і моментом; натурфілософія, яка визнавала природній відбір та виживання найбільш здатних як основу еволюції людини.

Здійснюється оглядовий аналіз художніх творів, в яких наявні ознаки натуралізму. Називаються такі митці слова, як Іван Франко, у творчості якого представлені різноманітні взірці натуралізму, які охоплюють важливу суспільну проблему – злидні селян; Стефан Ковалів, який описав у своїх творах страшні випадки нехтування людською безпекою і в цілому життям; Дмитро Маркович, який показав у своєму оповіданні в'язня, що віддав свої останні гроші іншій заарештованій жінці, чим врятував її і дитину; Антон Шабленко, що зобразив у своєму оповіданні весь жах фабричного побуту, а його зміст розпалював ненависть робітників до хазяїв підприємств.

У результаті проведеного дослідження натуралізму у творчості українських письменників ми робимо висновок, що натуралізм використовувався як засіб розкриття складної соціальної дійсності з безліччю непоборних для людини проблем, що завершується або загибеллю героя, або важким віднайденням ним виходу із ситуації, та водночас – для ретельної фіксації подій з їх науковим вивченням і фактографічним, майже документальним, відтворенням. Тому натуралізм можна вважати джерелом наукової інформації для істориків, соціологів, етнографів та інших науковців.

Ключові слова: натуралізм, українська література, значимість для науки, соціальна дійсність.

Alla Kolesnyk,
Candidate of Philological Sciences, PhD, Associate Professor,
Basel University (Switzerland)

NATURALISM AND THE PURPOSE OF APPEAL TO IT IN UKRAINIAN LITERATURE OF THE LATE XIX – BEGINNING XX CENTURIES

In the proposed article it is examined the development of naturalism in Ukrainian literature of the transitional period in the turn of the 19th and 20th centuries and its significance in the context of the society development of that time.

To form the final conclusion, philosophical sources are mentioned that pushed the development of naturalism – positivism, which considered empirical scientific research and experience, devoid from humanitarian interpretations, to be the source of knowledge; rationalism, which proclaimed in the first place – intelligence and logical reasoning in the search of truth; the determination of naturalism phenomena by race, environment and moment; natural philosophy, which recognized natural selection and the survival of the most capable as the basis of human evolution.

An overview analysis of literature works with signs of naturalism is carried out. Such artists of the word are named in the article as Ivan Franko, in whose works various examples of naturalism are presented, covering an important social problem – the poverty of peasants; Stefan Kovaliv, who described in his works terrible cases of neglect of human safety and life in general; Dmitry Markovich, who showed in a story a prisoner who gave his last money to another arrested woman, thus saving her and her child; Anton Shablenko, who depicted in a story all the horror of factory life, the content of which kindled the hatred of workers towards the owners of enterprises.

As a result of the conducted analysis of naturalism in the works of Ukrainian writers, we conclude that naturalism was used as a means of revealing a complex social reality with many insurmountable problems for a person, which ended either with the death of the hero, or with his finding a way out of the situation. Naturalism was also used for a thorough recording of events with their scientific study and factual reproduction. Therefore, naturalism can be considered a source of scientific information for historians, sociologists, ethnographers and other scientists.

Keywords: naturalism, Ukrainian literature, significance for science, social reality.

Постановка проблеми. Літературний стиль натуралізм виник в останній чверті XIX століття і змінив погляди суспільства на літературу, адже у ньому, на відміну від романтизму, який панував у тогочасній літературі, на першому місці було зображення соціального статусу людини та опис проблем, які виникали у людей у зв'язку з нестачею грошей та в цілому засобів до існування, а не романтичний опис ідеального суспільства. Натуралісти приділяли посилену увагу бідним мешканцям міст та невеликих містечок, їхньому виживанню без грошей і “соціальної допомоги”, якої на той час не знали взагалі, а також – причинами очевидних фактів і явищ, які вони бачили в навколишньому середовищі, серед яких головною виявлялася соціальна дійсність, яку неможливо було змінити.

Актуальність теми. Зі встановленням радянської влади література набула ознак соціалістичного реалізму, що визначав пріоритетними функції ідеології та пропаганди мистецтва. Ті українські письменники, які все ще дотримувалися принципів натуралізму, відтворюючи подекуди зовсім нелегке буття українців – невдовзі стали жертвами більшовицького режиму

і були страчені на Соловках. Тому нині існує необхідність дослідити натуралізм і діяльність письменників, які до нього належали, для з'ясування значення натуралізму в українській культурі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання натуралізму в українській літературі розглядалося неодноразово з різними висновками про наявність або відсутність у ній цього літературного напрямку. Водночас науковці одностайні у визнанні Івана Франка єдиним представником цього напрямку в українській літературі. Аналіз творів Франка здійснили такі науковці, як Р. Голод (Голод, 2012), Н. Венгринович (Венгринович, 2017), М. Кебало (Кебало, 2016), Н. Косило (Косило, 2004), Н. Кобзей (Кобзей, 2010), М. Ткачук (Ткачук, 2003) та інші – з компаративістським аналізом і порівнянням національних виявів українського натуралізму з розвитком натуралізму в інших країнах.

Мета статті – здійснити оглядовий аналіз творів українських письменників для визначення послідовників натуралізму і з'ясувати значення натуралізму у тогочасній літературі та суспільстві.

Виклад основного матеріалу. На розвиток натуралізму вплинули такі філософські вчення, як позитивізм та раціоналізм. Так, позитивізм, заснований Огюстом Контом, визначав єдиним джерелом справжнього знання – емпіричне наукове дослідження, тобто основою пошуків істини вважав досвід, а справжнім знанням – результат конкретних наук, позбавлений гуманітарних інтерпретацій (Позитивізм, 2024).

Раціоналізм також справив великий вплив на творчість натуралістів, проголосивши першість розуму і логічного ходу міркування в пошуках правди. Цей погляд у філософії, на відміну від позитивізму, протиставляється емпіризму. Раціоналізму дотримувалися такі видатні вчені, як Б. Спіноза, Р. Декарт, Г. Лейбніц та І. Кант (Раціоналізм, 2024).

На натуралізм вплинули також філософські погляди, які спираліся на детермінацію явищ расою, середовищем і моментом І. Тена, що спостерігаємо, наприклад, у творах Івана Франка та натурфілософія Г. Спенсера який у 1852 році написав статтю “Гіпотеза розвитку”, де запропонував ідею еволюції та визнав природний відбір, тобто виживання найбільш здатних, як один з чинників еволюції людини (Спенсер, 2024). Отож, ми бачимо значний вплив філософської думки на творчість натуралістів і на те, яким чином ці письменники відтворювали дійсність. Окрім того, українські натуралісти зазнали впливу творчості засновника цього стилю – французького письменника і громадського діяча Еміля Золя, який відзначав, що для натуралістів дійсними є факти, а дійсність є непохитною основою. Але щоб показати механізм фактів, потрібно викликати і спрямовувати явища, а для цього митцям необхідна творча фантазія (Голод, 2012: 51).

У поняття “раса” натуралісти вкладали індивідуальні риси кожної людини, які відрізняли її від інших і які вона отримала з народження – особливості зовнішності, характер. Первинні особисті риси людської істоти підпадали під вплив зовнішнього соціального середовища, яке визначало певну подію в людському житті. Таким чином це середовище змінювало та доповнювало первинні людські риси. Проте на людську расу і соціальне середовище впливає ще й історичний момент. Ці три чинники взаємопов'язані і від них залежала доля людини.

Певний час натуралізм проходив адаптацію у літературах різних народів, проте проіснував недовго, змінившись іншими літературними тенденціями, такими, як символізм, футуризм та модернізм.

За радянських часів у жодному підручнику з літератури навіть згадок про цей стиль в українській літературі не було. Дослідження натуралізму почалися після набуття Україною незалежності. Сучасні науковці підтримують думку, що засновником натуралізму в українській літературі і чи не єдиним представником цього напрямку був Франко, який свідомо дотримувався його вимог і творчо допрацьовував їх, враховуючи особливості українського суспільства. Проте, проведені автором дослідження літературних творів інших тогочасних письменників (Колесник, 2024), ми переконуємось у наявності натуралізму й у творах інших українських митців слова.

У творчості видатного українського письменника Івана Франка представлені різні напрями літературної роботи. Дійсно, в останній чверті XIX ст. письменник звернувся у власних літературних пошуках до стилю натуралізм, за допомогою якого відобразив найскладніші ситуації в житті пересічної людини, селянина або міщанина. Так, знаходимо натуралізм вже у ранніх оповіданнях і поезіях Франка – “На дні”, “Місія”, “Тюремні сонети”, які визнаються аналогами французького варіанта натуралізму, тобто такими, що відповідають основним позиціям цього літературного напрямку, сформованим Е. Золя, а також і в ранніх прозових творах – таких, як “Воа constrictor”, “Навернений грішник”, “Між добримі людьми”, “Ріпник”, в яких розкривається вражаюче важка і непоборна соціальна дійсність. Письменник, перш за все, намагався привернути увагу до того, що відбувалося, щоб змінити суспільство, вплинути на безвихідність ситуацій у житті звичайної людини.

Складну соціальну ситуацію, обтяжену залежністю простої людини від грошей та підприємців, які не хочуть платити за роботу, ми спостерігаємо у творчості Стефана Коваліва. Пересічний селянин, зображений автором, намагається отримати від володаря видобувальної копальні те, що йому належить за працю, але опиняється обдуреним й обкраденим і змушений йти ні з чим. Ковалів описав страшні випадки нехтування людською безпекою і в цілому життям. Наприклад, в оповіданні “Ройтів шиб”, де зображується доля селянина, який працював із видобутку нафти, а потім загинув у ямі, яка утворилася на місці старої копальні і яку не засипав колишній власник. Яма з роками лише збільшувалася і в ній гинуло багато людей, які йшли повз і не знали, що тут знаходиться провалля (Ковалів, 1958).

Отож, натуралізм у творах українських письменників виявився не лише модним художнім напрямом літератури, але й мав певне значення в контексті розвитку тогочасного суспільства та розкриття його вад. Головним призначенням натуралізму ми вважаємо використання його як засобу розкриття складної соціальної дійсності з безліччю непоборних для людини проблем.

Ще одним призначенням натуралізму, що говорить про його важливість у суспільстві, вважаємо ретельну, майже документальну, фіксацію подій з їх науковим вивченням і фактографічним відтворенням, що ми спостерігаємо у творчості практично кожного письменника-натураліста – І. Франка, С. Коваліва, Д. Марковича, А. Шабленка та інших. Детальність опису подій створювала підстави вважати літературу джерелом знань про суспільство, надаючи їй таким чином функцій історичної науки. І дійсно, завдяки творам Франка і Коваліва ми дізнаємося те, чого немає в підручниках – як людина терпіла знущання і шукала виходу зі складних ситуацій. Звичайно, при цьому ми не повинні забувати, що література була, є і буде лише художнім віддзеркаленням того, що відбувається, але ж наведені у літературі випадки виглядають занадто реальними.

У творах українських письменників-натуралістів ми знаходимо багато епізодів, що розкривають найдрібніші рухи людської душі, наприклад, у разі раптової хвороби людини або нещасного випадку. Це важкі ситуації в житті будь-якої людини, а передати детально їхній зміст виявилися спроможними переважно натуралісти, розкриваючи найдрібніші рухи людської душі. Паралельно з цим знаходимо і зображення взаємодії лікарів із постраждалою людиною, наприклад, в оповіданнях Модеста Левицького, де спостерігаємо безвихідність ситуацій, у яких людина виявляється неспроможною подолати складні обставини і виявляється їх жертвою, та допомогу лікаря, який рятує постраждалу людину не лише фізично, а й загоює душевні рани.

Увага письменників-натуралістів зосереджувалася і на показі ще однієї глобальної соціальної проблеми того та й нинішнього часу – суспільного стану й труднощів життя людини з психічними розладами. Адже психічно хворі люди перебували у суспільстві разом з іншими, а згодом виявлялися наслідки спільного життя, що зображено, наприклад, в оповіданні Костянтина Сроковського “Дві цегли” (Сроковський, 1989). У цьому творі ми бачимо вбивство вочевидь психічно хворою людиною, яка не розуміє того, що відбувається навкруги, свого швагера (свояка). Причини вбивства не названі, а після цього – герой поводить себе так, ніби нічого і не сталося або його це зовсім не стосується, що ми можемо оцінювати як психічний розлад людини.

Події першої світової війни також стають об’єктом уваги натуралістів. Вони детально відображають військові вчинки командувачів в армії, подекуди безглузді, адже в кінці XIX століття російська армія була більше схожа на в’язницю, а служба в ній пересічної людини відбувалася протягом п’ятнадцяти років і сприймалася як покарання на все життя. Наприклад, в оповідання Михайла Яцківа знаходимо детальну картину діяльності керівника казарми, який довго змушався зі своїх солдатів, навмисно надаючи накази, які вони не могли виконати. А солдати змушені були терпіти самодурство свого керівника та шукати іншого виходу – наприклад, застрелити всіх навкруги, а потім й самому вчинити самогубство. Так зображує стан у казармі та колізії солдатської служби М. Яцків (Яцків, 1989: 419).

Діяльність партійних організацій, які фізично знищували своїх ворогів або невідповідним їхнім поглядам людей, відтворено в оповіданні Олексія Плюща “Страшна помилка”, де один партійний діяч вбив іншого через його невідповідність партійним вимогам більшовиків. При цьому вбивця не замислювався над тим, що у вбитого є родина або хтось інший, про кого він мав піклуватися.

В цілому наслідки цієї війни відчула вся українська культура. Безліч українських громадян постраждали в результаті військових дій: більшість мешканців західних регіонів були примусово вивезені до концентраційних таборів, де вони виживали, помираючи від хвороб і голоду. Про долю цього прошарку населення, про страшне життя і долю їхніх дітей натуралістично розповідається в оповіданнях Катрі Гриневичевої (Гриневичева, 1989).

Окрім власне натуралізму у творчості українських письменників, ми виявили й певну кількість тих митців слова, які інтенсивно використовували натуралістичні засоби у своїх творах, але натуралістами себе не називали. На це були різні причини – небажання письменника обмежувати свою творчу діяльність, плінність часу і постійні зміни початку XX століття, зацікавленість письменників у нових літературних течіях, а також страх письменників перед владою, адже більшість авторів художніх творів першої половини XX століття завершили своє життя трагічно, у соловецьких таборах, де вони були страчені як вороги народу.

Висновки. В українській літературі натуралізм однозначно був, хоч і не тривалий період, і з відносно невеликою кількістю письменників, які були його послідовниками. Значення натуралізму в українській літературі узагальнено вбачаємо в розкритті важкої долі українців. Письменники зображували різні події за змістом і використовували різні засоби для цього, але в цілому, натуралізм став тим шаблоном, який змінив розуміння і призначення літератури, де в чім наблизивши її до історичного документа завдяки фактографізму і майже документальній, науковій точності, та водночас – віддаливши письменника від необхідності вигадувати ідеалізовані сцени, які були притаманні романтизму, але зовсім відсутні в реальності.

Отже, значимість натуралізму в українській літературі та його призначення полягає в тому, що він через художні описи виявив особисті психологічні риси людської істоти, недоліки або вади соціального суспільства в певному історичному моменті, а завдяки значачимим вище особливостям натуралістичних описів – став джерелом певної наукової інформації для істориків, соціологів, етнографів, психологів та інших науковців.

Подальші дослідження натуралізму дадуть можливість визначити загальне ставлення до нього українських письменників.

Література:

1. Венгринович Н. Р. Зооморфна образність у натуралістичній прозі Івана Франка та Френка Норріса. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*, 2017. Одеса. № 27. Том 1. С. 112–115; Venhrynovych N. R. Zoomorfna obraznist' u naturalistychniy prozi Ivana Franka ta Frenka Norrisa. *Naukovyy visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Seriya: Filolohiya*, 2017. Odessa. № 27. Tom 1. P. 112–115; Vengrinovich N. R. Zoomorphic imagery in the naturalistic prose of Ivan Franko and Frank Norris. *Scientific Bulletin of the International Humanitarian University. Series: Philology*, 2017. Odessa. No. 27. Vol. 1. P. 112-115.
2. Голод Р. Натуралізм. *Дивослово*. Київ, 2012. № 4. С. 50–56; Holod R. Naturalizm. *Dyvoslovo*. Kyiv, 2012. № 4. P. 50–56.; Golod R. Naturalism. *Miracle Word*. Kyiv, 2012. № 4. P. 50–56.
3. Гриневичева К. З книг вигнанного народу. *Українська новелістика кінця XIX – початку XX століття: Оповідання. Новели. Фрагментарні форми (ескізи, етюди, нариси, образки, поезії в прозі)*. Київ: Наук. думка, 1989. С. 461–464; Hrynevychева K. Z knyh vyhnannoho narodu. *Ukrayins'ka novelistyka kintsya XIX – pochatku XX stolittya: Opovidannya. Novely. Frahmentarni formy (eskizy, etyudy, narisy, obrazky, poeziyi v prozi)*. Kyiv: Nauk. dumka, 1989. S. 461–464; Grinevicheva K. From the books of the exiled people. *Ukrainian short stories of the late 19th – early 20th centuries: Stories. Novellas. Fragmentary forms (sketches, etudes, essays, images, poetry in prose)*. Kyiv: Naukova dumka, 1989. P. 461–464.
4. Кебало М. Художній світ творів німецького та українського натуралізму. *Наукові записки ТНПУ. Серія: Літературознавство*. 2016. № 44. С. 128–137; Kebalo M. Khudozhniy svit tvoriv nimets'koho ta ukrayins'koho naturalizmu. *Naukovi zapysky TNPU. Seriya: Literaturoznavstvo*. 2016. № 44. S. 128–137; Kebalo M. The artistic world of works of German and Ukrainian naturalism. *Scientific notes of TNPU. Series: Literary criticism*. 2016. No. 44. P. 128-137.
5. Кобзей Н. Поетика натуралізму у творах Івана Франка та Володимира Винниченка на кримінальну тематику: порівняльно-типологічний аспект. *Українське літературознавство*. 2010. Вип. 72. С. 33–42; Kobzey N. Poetyka naturalizmu u tvorakh Ivana Franka ta Volodymyra Vynnychenka na kryminal'nu tematyku: parivnyal'no-typolohichnyy aspekt. *Ukrayins'ke literaturoznavstvo*. 2010. Vyp. 72.

S. 33–42; Kobzey N. Poetics of Naturalism in the Works of Ivan Franko and Vladimir Vynnychenko on Criminal Themes: A Comparative-Typological Aspect. *Ukrainian Literary Studies*. 2010. Issue Seventy-second. P. 33–42

6. Ковалів С. М. Твори / у поряд. та приміт. В. М. Лесин, С. І. Дігтяр. К.: Державне вид-во художньої літератури, 1958. 722 с.; Kovaliv S. M. *Tvory / u poriad. ta primyt. V. M. Lesyn, S. I. Dihtiar. K.: Derzhavne vyd-vo khudozhnoi literatury, 1958. 722 s.*; Kovaliv S. M. *Works / compiled and annotated by V. M. Lesin, S. I. Degtyar. K.: State Publishing House of Literary Prose, 1958. 722 p.*

7. Колесник А. Натуралізм і натуралістична тенденція у малій прозі українських письменників як засіб висвітлення людських випробувань. *Wydawnictwo Naukowe Instytutu Kultury Regionalnej I Badan Literackich im. Franciszka Karpińskiego (IKRiBL)*, 2024. 144 с.; Kolesnyk A. *Naturalizm i naturalistyczna tendentsiya u maliy prozi ukraiyns'kykh pys'mennykiv yak zasib vysvitlennya lyuds'kykh vyprobuvan'.* Wydawnictwo Naukowe Instytutu Kultury Regionalnej I Badan Literackich im. Franciszka Karpińskiego (IKRiBL), 2024. 144 p.; Kolesnyk A. *Naturalism and Naturalistic Method in Short Prose Works of Ukrainian writers as Means of Depicting Human Processes.* Scientific publishing house IKRiBL, 2024. 144 p.

8. Косило Н. В. Типологічні особливості українського та англійського натуралізму в порівняльному аспекті. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. Житомир, 2004, с. 135–138; Kosylo N. V. *Typolohichni osoblyvosti ukraiyns'koho ta anhliys'koho naturalizmu v porivnyal'nomu aspekti.* Visnyk Zhytomyrs'koho derzhavnoho universytetu imeni Ivana Franka. Zhytomyr, 2004, s. 135–138; Kosylo N. V. *Typological features of Ukrainian and English naturalism in a comparative aspect.* BULLETIN of Ivan Franko Zhytomyr State University. Zhytomyr, 2004, pp. 135–138

9. Позитивізм. Wikipedia: веб-сайт. Url: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Позитивізм#:~:text=Позитивізм%20\(лат.дослідження%20а%20не%20філософське%20пізнання](https://uk.wikipedia.org/wiki/Позитивізм#:~:text=Позитивізм%20(лат.дослідження%20а%20не%20філософське%20пізнання) (дата звернення 25.09.2024); Pozytyvizm. Wikipedia: veb-sayt (data zvernennya 25.09.2024); Positivism. Wikipedia: website (access date 25.09.2024).

10. Раціоналізм. Wikipedia: веб-сайт. Url: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Раціоналізм#:~:text=ratio%20—%20розум%20—%20філософський%20погляд,в%20основу%20пошуків%20істини%20досвід> (дата звернення 25.09.2024); Ratsionalizm. Wikipedia: veb-sayt (data zvernennya 25.09.2024); Rationalism. Wikipedia: website (access date 09.25.2024).

11. Спенсер Герберт. Wikipedia: веб-сайт. Url: https://ru.wikipedia.org/wiki/Спенсер,_Герберт (дата звернення 20.09.2024); Herbert Spenser. Wikipedia: veb-sayt (data zvernennya 20.09.2024); Herbert Spencer. Wikipedia: website (access date 20.09.2024).

12. Сроковський К. Дві цегли. *Українська новелістика кінця XIX – початку XX століття: Оповідання. Новели. Фрагментарні форми (ескізи, етюди, нариси, образки, поезії в прозі)*. Київ: Наук. думка, 1989. С. 492-494; Srokovs'kyu K. *Dvi tsehly. Ukraiyns'ka novelistyka kintsya XIX – pochatku XIX stolittya: Opovidannya. Novely. Frahmentarni formy (eskizy, etyudy, narysy, obrazky, poeziyi v prozi)*. Kyiv: Nauk. dumka, 1989. S. 492-494; Srokovsky K. *Two Bricks. Ukrainian Short Stories of the late 19th – early 20th centuries: Stories. Novels. Fragmentary forms (sketches, etudes, essays, images, poetry in prose)*. Kyiv: Naukova Dumka, 1989. P. 492-494.

13. Ткачук М. П. Жанрова структура прози Івана Франка (бориславський цикл та романи з життя інтелігенції). Монографічне дослідження. Тернопіль, 2003. 384 с.; Tkachuk M. P. *Zhanrova struktura prozy Ivana Franka (boryslavskyi tsykl ta romany z zhyttia intelihentsii)*. Monohrafichne doslidzhennia. Ternopil, 2003. 384 s.; Tkachuk M. P. *Genre structure of Ivan Franko's prose (Boryslav cycle and novels from the life of the intelligentsia)*. Monographic study. Ternopil, 2003. 384 p.

14. Яцків М. В казармі. *Українська новелістика кінця XIX – початку XX століття: Оповідання. Новели. Фрагментарні форми (ескізи, етюди, нариси, образки, поезії в прозі)*. Київ: Наук. думка, 1989. С. 415–419; Yatskiv M. V *kazarmi. Ukraiyns'ka novelistyka kintsya XIX – pochatku XX stolittya: Opovidannya. Novely. Frahmentarni formy (eskizy, etyudy, narysy, obrazky, poeziyi v prozi)*. Kyiv: Nauk. dumka, 1989. S. 415–419; Yatskiv M. *In the barracks. Ukrainian short stories of the late 19th – early 20th centuries: Stories. Novellas. Fragmentary forms (sketches, etudes, essays, images, poetry in prose)*. Kyiv: Naukova dumka, 1989. P. 415–419.